

chend. Calvinisme is een bijzondere, is misschien de rijkste en schoonste vorm van het christendom maar is het christendom zelf niet.³⁶ Toen Bavinck uitsprak dat het calvinisme niet de enige waarheid was, betekende dat dus geen afzwakking van zijn overtuiging dat het calvinisme in de moderne wereld het universele en katholieke karakter van het christendom vertolkte. Alleen zo bood het ruimte aan zowel het goddelijke als het menselijke aspect in het brede leven van kerk tot politiek en van theologie tot economie. Naar Bavincks oordeel was het zowel onjuist het verval in eigen kring niet te willen onderkennen, als het aanwezige geloof buiten eigen kring niet te willen aanvaarden. Dit was het rijpe calvinisme waar Bavinck van droomde.

Hoe komt het dat Bavincks eerste Amerikaanse reis en zijn daarover op schrift gestelde indrukken en inzichten zo onbekend zijn gebleven binnen de calvinistische traditie in Nederland en Amerika? Dit verbaast, te meer wanneer we ons bedenken, dat in deze eeuw de zwakheid van de katholieke trek en van de onderlinge verdraagszaamheid in het calvinisme zowel binnen als buiten eigen kring als een gebrek is aangewezen. De voornaamste reden is wellicht dat Bavinck naliet een boek te schrijven over Amerika, terwijl Kuyper er als vrucht van zijn Amerikaanse reis twee naliet. Ook ontnam wat Bavincks overigens gedegen biograaf Valentijn Hepp in 1922 over de Amerikaanse reis van 1892 schreef, of beter: achterwege liet, deze reis van zijn geestelijk belang. 'Zelden heeft hij de heerlijkheid van het calvinisme zoo geestdriftig bezongen als hier',³⁷ schreef Hepp als commentaar op Bavincks rede te Toronto. Omdat deze toespraak volgens Hepp louter de voortreffelijkheid van het calvinisme bezong, heeft deze tekst in later jaren niet de aandacht getrokken die het op andere gronden wel verdiende, en mede daarom is deze episode uit Bavincks leven nadien nooit meer onderzocht.³⁸

Maar tevens dient bedacht te worden dat Herman Bavinck een minder sprankelend en prikkelend

beeld bood van het Amerika en van het calvinisme van zijn dagen dan zijn theologische evenknie Abraham Kuyper, die in de Verenigde Staten ondanks de dreiging van het modernisme toekomst zag voor de calvinistische cultuurfase: 'het voldoet aan alle voorwaarden, om den stroom van de ontwikkeling der menschheid *een stadium verder te leiden*'.³⁹ Maar het was wel een realistischer en meer afgewogen beeld. 'Avoiding all apologetics, dr. Kuyper proceeded in a thetical manner', kenschetste Bavinck de werkwijze van zijn Amsterdamse collega in april 1892.⁴⁰ Kuypers boeken zijn als een schouwspel, dat tintelt van leven. Bavinck bindt de lezer veel minder door sprankelende formuleringen. Zijn teksten boeien niet zozeer door zijn theses, door zijn oplossingen, maar veeleer doordat hij het probleem centraal stelt en daaraan door een evenwichtige behandeling recht laat wedervaren. Bavinck zocht met zijn publicaties niet in de eerste plaats instemming, maar een ontmoeting, waarbij de ander en de andere overtuiging eerbied wordt betoond. Hij zag af van zijn veroordeling van het methodisme binnen de in Nederland gangbare termen en aanvaardde het eigen karakter van het Amerikaanse christendom, dat hij ontmoette in de bloei van wat wel de 'methodist age of American church history'⁴¹ is genoemd.

Bij Kuyper boeit altijd weer de vaart en de visie, bij Bavinck het bezonken oordeel. Beide elementen hebben hun betekenis gehad voor het neocalvinisme in Nederland en dientengevolge ook in Amerika. Het zou daarom een misverstand zijn het neocalvinisme met één van beiden te identificeren. Beiden hebben deze beweging op kerkelijk en theologisch gestempeld en gemaakt tot wat zij geworden is. Bavincks overwegingen naar aanleiding van zijn Amerikaanse reis hebben niet de toon gezet in de calvinistische bezinning van deze eeuw; dat heeft Kuyper met zijn publicaties gedaan. Maar met het oog op een juiste waardering van het calvinisme verdient het een eeuw na dato aanbeveling ons oor ook te luisteren te leggen bij Bavinck.